

Barış Konukman

İstanbul Üniversitesi

Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**Yrd. Doç. Dr. Şükran Dilidüzgün (2010):
*Metindilbilim ve Türkçe. Uygulamalı Bir
Yaklaşım, İstanbul, Morpa, 278 sayfa***

20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte ortaya çıkan metindilbilim, öznelerearası dilsel iletişimin temel birimi olarak metni görür. İletişim salt sözcük ya da tümcelerle değil, onların birleşmesiyle oluşan metinler aracılığıyla olanaklıdır. Başlarda ağırlıklı olarak metnin dilbilgisel bütünlüğünün inceleme konusu yapıldığı bu alanda 70'li yıllarla birlikte metnin ne amaçla, kimin tarafından tarafından, kime yönelik olarak üretildiği, diğer bir deyişle işlevi de inceleme konusu haline gelir. Metnin işlevi ve hangi iletişim bağlamında üretildiği, üretiliş biçimini de etkilemektedir. Metin türü olarak adlandırılan bu metin dilselleştirme biçimleri, konuşucu ile dinleyici arasında sağlıklı bir iletişimin kurulması ve böylelikle metnin işlevini yerine getirmesi için bir bakıma anahtar konumundadır. Metin ve metin türüne yönelik dilbilimsel çalışmalardan edinilen bulguların anadil öğretiminde de uygulanması, bireylerin anadil edincinin gelişmesi için yararlı olacaktır. Elimizdeki kitabın yola çıkış noktası budur. Yazarın da belirttiği gibi,

[...] okul döneminde, metin üzerinde yapılan çalışmaların büyük bir kısmını sözcük bilgisi ve tümce kalıpları üzerine hazırlanan alıştırmalar oluşturmaktadır. [...] böylelikle de öğrenciler daha sonra, olasılıkla büyük bir bölümünü unutacakları mükemmel dilbilgisi bilgileriyle dili anlama ve anlatma becerilerini geliştiremezler.

(s. 109-110)

Bu nedenle anadil derslerinde yalnızca sözcük ve tümce bazlı çalışmalardan çok, metni iletişimsel işlevi ışığında ele alan etkinlik ve uygulamaların ağırlık kazanması önemlidir. Yazarın çalışması metindilbilimin, anadil dersinde öğrenciye metin ve metin türlerinin işlevlerini ve üretim yordamlarını öğretmeye yönelik ilgi çekici bir uygulama önerisi niteliğindedir.

Kitap altı bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölüm kuramsal, sonraki üç bölüm ise uygulamalı niteliktedir. Kuramsal bölümlerde sırasıyla metindilbilim, metin ve metin türü kavramları ele alınmaktadır. Metindilbilimin tarihsel gelişimini kısaca ele alan ilk bölümü, metinsellik ölçütlerinin tanıtıldığı bölüm izlemektedir. Bu bölümde aktarılanlardan, yazarın çalışmasında metni hem

yapısal hem de işlevsel yönüyle ele alacağının ipuçları sezilmektedir. Bu iki bölümden sonra gelen üçüncü bölümde yazar, metin türlerinin ne şekilde belirlendiği sorusuna eğilir. Metin türlerinin sınıflandırmasında Bühler'in Organon Modeli'nden hareketle, öncelikle betimleme, anlatım ve çağrı işlevlerini temel alan yazar, ardından bu sınıflandırmayı ayrıntılandırarak beş ayrı metin türünün varlığını vurgular: Betimsel, anlatsal, kanıtlayıcı, açıklayıcı / bilgi iletici ve çağrısız metinler. Bu bölümde aynı zamanda, çalışmanın uygulama bölümünde kullanılacak metin inceleme ölçütleri tanıtılır. Önceki bölümlerde değinilen yapısal ve işlevsel yön, diğer bir deyişle metni hem dilbilgisel hem de üretildiği bağlam içerisinde ele alan yaklaşım, kendini inceleme ölçütlerinde de gösterir. Yazar burada üç ana ölçütten yola çıkar: Küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı, üstyapı. Küçük ölçekli yapı metni hem dilbilgisel hem de sözcüksel bağlaşıklık açısından ele alırken, büyük ölçekli yapı kavramı ile dilbilimci van Dijk'ten hareketle metnin yapısaldan çok anlamsal bileşenlerinin ele alındığı vurgulanır (s. 69). Kendi içinde pek çok alt ölçüt içinde sunulan küçük ve büyük ölçekli yapı ölçütleri, metnin dilbilgisel ve anlamsal bütünlüğünü inceleme konusu yapmaktadır. Metnin işlevine yönelik inceleme ise üstyapı ölçütü altında gerçekleştirilir.

Kitabın yukarıda sunulan kuramsal çerçevesinin ardından uygulama içeren bölümleri gelmektedir. Dördüncü bölümde yazar, *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*'nda yer alan "okuduğu metni anlama ve çözümleme" ve "okuduğu metni değerlendirme" becerilerinden yola çıkarak bunların ilköğretimde okutulmakta olan üç ders kitabından seçtiği anlatıcı ve bilgi iletici / açıklayıcı metinlere yönelik sorularda ne ölçüde yaşama geçirilebildiğini sınırlar (s. 119). Küçük ve büyük ölçekli yapı ile üstyapı ölçütlerini uyguladığında olumsuz bir sonuca varır. Örneğin okurken bizim de dikkatimizi çeken, ironik diye nitelendirilebilecek bulgulardan biri, "soruların ilköğretim Türkçe çalışma kitaplarında bazen metne uymasa da hatta metin içinde yanıtının bulunması olanaksız olsa da sorulduğu"dur (s. 125). Kendi çalışmasının bir bakıma meşruluğunu gösteren bu bölümün ardından gelen beşinci bölümde ise, yazarın var olan ders kitaplarındaki metin ve etkinliklerde bulguladığı sorunu düzeltmeye yönelik nasıl bir öneri getirdiğini görürüz. Bu bölüm, bir öykü ve haber metni üzerinde yapılan iki ayrı uygulamayı içerir. Uygulama iki yönlüdür: Önce metinler, inceleme ölçütleri ışığında çözümlenmiş, ardından yazar tarafından her bir ölçütün ve alt ölçütün sınımlanmasına yönelik etkinlik soruları oluşturulmuştur. Yazarın uyguladığı çözümleme modelinin alt ölçütlerle birlikte toplam 30 maddeden oluştuğu göz

önünde bulundurulduğunda bu, kitabın beşinci bölümünün hem nicelik hem de nitelik açısından oldukça hacimli olması sonucunu doğurmuş. Kitabın son bölümü olan altıncı bölümünde yine bir ders kitabından alınan bir öyküye yönelik etkinlik sorularının çözümlenmesi ve aynı metne yönelik alternatif bir etkinlik soruları listesi sunulmuş. Bu bölüm, bir önceki bölüm kadar ayrıntılı çözümlenmeler içermese de, özellikle etkinlik sorularına yönelik uygulama örneğini kapsayan bölüm, alana yabancı okurlar ya da öğretmenlik mesleğine henüz hazırlanmakta olan öğrenciler için, alımlaması görece kolay bir nitelik göstermektedir.

Sonuç olarak elimizdeki kitap, hem kuramsal hem de uygulamalı yönüyle oldukça yoğun bir içerik sunuyor. Öğretmenlik mesleğine hazırlanan öğrenciler kadar dilbilimle ilgilenen kişilerin de ilgisini çekebilecek nitelikte. Ülkemizde çoğunlukla Batı dilleri filolojilerinde çalışma konusu yapılan eşsüremlî dilbilim incelemelerinin kazanımlarının Türkçenin öğretimine yansımalarını görmek de ayrıca sevindirici bir gelişmedir.

